

Festes Pego 2007, Eds. Ajuntament de Pego, Regidoria de Festes. Any LXIV, nº 59: 34-37.

La Marjal de Pego-Oliva: una font de curiositats.

Ximo Mengual i Sanchis

Tota la gent del poble coneix la Marjal, eixe trocet de terra cobert d'aigua que ens separa de la nostra benvolguda mar. La veritat és que el poble de Pego sempre ha viscut abraçat a aquests aiguamolls, ja siga per una qüestió d'oci (passejar, pesca i caça esportiva, la baixada del Bullent entre altres) o per una raó alimentària (plantar arròs, hortalisses o cítrics, en menor mesura) i, per aquestes raons, la marjal s'entén com una part important dins la història del poble.

El que no és tan ben conegut són les figures de protecció que té la marjal com a parc i les curiositats dels animals i plantes que viuen en ella. La marjal fou inclosa en la llista del Conveni de Ramsar el 4 d'octubre de 1994, any en el què també fou designada com a ZEPA (Zona d'Especial Protecció per a les Aus). El Conveni de Ramsar (ciutat del nord d'Iran on es va signar el tractat en 1971) és un conveni relatiu a la conservació dels aiguamolls d'importància internacional, particularment com hàbitat d'aus aquàtiques. Per tant, es tracta d'un reconeixement internacional de la importància de la nostra marjal, al qual s'ha de sumar la figura de ZEPA, zones naturals de singular rellevància per a la conservació de l'avifauna amenaçada d'extinció, i que són designades pel estats membres de la Unió Europea (Directiva 79/409/CEE). De fet, la nostra marjal està considerada com a Lloc d'Interès Comunitari (LIC) inclòs en la Xarxa Natura 2000, xarxa ecològica europea que es fonamenta en la Directiva 92/43/CEE (coneguda com a Directiva d'Hàbitats) i que té com a finalitat garantir el manteniment i el restabliment, en cas necessari, d'un estat de conservació favorable dels tipus d'hàbitats naturals i dels hàbitats de les espècies en la seva àrea de distribució natural.

Com es pot veure, la marjal té una importància internacional reconeguda, que fa que el Govern Valencià la declare Parc Natural el gener de 1995, i que aparega en el Catàleg de Zones Humides de la Comunitat Valenciana emmarcat en la Llei 11/94 de la Generalitat Valenciana, junt amb la desembocadura del riu Bullent i la desembocadura i front litoral del riu Racons. La marjal de Pego-Oliva també s'inclou en la xarxa d'Espais Naturals Protegits (ENP) de la Comunitat Valenciana junt amb altres onze zones. A més, la marjal disposa d'un pla d'Ordenació del Recursos Naturals (PORN) que data del dèset de desembre de 2004 (Decret 280/2004).

Però havíem vingut a parlar de curiositats del nostre aiguamoll, i per començar podríem parlar de la seua formació. En el País Valencià existia un cordó de zones humides i maresmes al llarg de tota la costa, de manera quasi ininterrompuda. L'albufera era una formació natural típica, què resultava quan les antigues badies quedaven incomunicades per una restinga arenosa formada per les corrents marines. Així doncs, la formació de la nostra marjal es pot datar fa uns 3.000 anys. Aquesta barrera d'arena, anomenada restinga, encara es manté i actualment fa uns nou quilòmetres de longitud.

Per què tenim marjal? La resposta pot ser senzilla: PERQUÈ TENIM AIGUA. La veritat és que l'aigua és sols un factor a tenir en compte, que s'explica per l'elevada pluviometria de la zona, de les més altes del País Valencià. Un altre factor és la barrera d'arena, què dificulta el desaigüe cap a la mar. A tot això s'ha de sumar l'escassa permeabilitat del sòl i els temporals de Llevant, els quals dificulten l'arribada de l'aigua al mar a través dels rius Bullent i Racons. No és curiós que la subsidència (la tendència d'afonar-se el terreny) de l'aiguamoll arribe a ser d'un mil·límetre a l'any? I encara més interessant (potser no tant per als caçadors i gent del poble que coneix millor que jo la marjal) és la existència d'un riu, el riu Revolta o riuet de les Revoltes, que discorria pel mig de la marjal abans de la canalització del Bullent cap a la mar al segle passat. Aquest riu encara canalitza aigua cap a l'interior de la marjal en èpoques de crescuda i no hi ha que confondre'l amb la Sèquia Mare de les Tanques del Bullent, la qual també s'anomena riu de Baix del Bullent.

Si he de destacar algun factor per damunt de la resta, eixe és l'aigua. La importància atorgada a la nostra marjal es basa en la química de les nostres aigües, que formen un aiguamoll amb una salinitat de l'aigua realment baixa en comparació a la resta de zones humides mediterrànies. El parc és un dels complexos hídrics més importants del País Valencià i, gràcies a l'esmentada qualitat de l'aigua, reuneix les millors representacions de macròfits (vegetació subaquàtica) dels aiguamolls valencians.

La vegetació de la marjal és ben coneguda per molta gent del poble i fer ací un llistat de les espècies que es troben dins del parc no seria útil, ja que existeixen llibres i altres documents millor preparats per a tal efecte, i tampoc és la finalitat d'aquest escrit. Però si m'agradaria destacar la importància d'algunes espècies rares, endèmiques o en perill d'extinció que tenim la sort de poder gaudir en la nostra marjal. Entre les espècies de flora no vascular, és a dir, les algues i els "musgos" (briòfits), destaquen alguns elements poc comuns en el País Valencià, els quals indiquen bona qualitat d'aigua i estan seriosament amenaçats en alguns casos. Algues com l'asprella (*Chara vulgaris* var. *longibracteata*), *Chara fragilis*, *Tolypella hispanica* o *Nitella hialina*, i briòfits aquàtics com *Amblystegium serpens*.

Els ullals, gràcies a la seua qualitat d'aigua, han permès la existència de plantes rares en la resta del territori valencià, com ara el nenúfar blanc (*Nymphaea alba*). Aquest colonitza preferentment aigües netes i pobres en nutrients, hàbitat que comparteix amb altres espècies rares com les utriculàries (*Utricularia australis*), una de les escasses plantes insectívores del territori valencià i declarada com amenaçada per la UICN (Unió Internacional per a la Conservació de la Natura). En els sòls torbosos, la vegetació predominant són els pastius i les jonqueres de gran talla. A Pego hi ha jonqueres d'especial rellevància per a Europa, les quals s'han classificat com a prioritàries segons la Directiva d'Hàbitats; són les formades per la mansega (*Cladium mariscus*). Dins d'aquests ambients trobem espècies en seria regressió i ràpida desaparició, com ara la ensopeguera (*Limonium narbonense*), la trencadalla (*Kosteletzkya pentacarpos*) i espècies del gènere *Carex* (*C. acutiformis* i *C. riparia*).

Resulta significatiu tenir entre els membres de la nostra flora, a individus d'origen neotropical que han arribat a envair pous, parts de rius i sèquies. Estem parlant d'espècies com *Ludwigia grandiflora*, que a la nostra marjal desplaça a les poblacions del nenúfar blanc i pot envair fins i tot part dels arrossars. Parlant de l'arròs, a Pego sempre s'ha dit que s'ha cultivat arròs des de temps immemorables, però resulta curiós que Antonio José de Cavanilles, botànic, naturalista i geòleg valencià, durant la seua visita per aquestes terres cap al 1792, no citara el cultiu de l'arròs. Cal preguntar-se, doncs, si el gran savi Cavanilles no va veure l'arròs o si el seu cultiu no és tan vell com ens pensem. M'agradaria recordar el nom de les dues varietats d'arròs típiques en el nostre poble: el *bomba* i el *pegolí*.

La veritat és que el nostre parc natural té una riquesa natural innegable. Jo només he comentat alguns casos de les nostres plantes, però hi ha moltes més curiositats i ara em centraré en la fauna dels aiguamolls: peixos, mamífers, rèptils, invertebrats i aus.

Poc podem parlar en l'actualitat de comunitats ictiològiques naturals dels nostres aiguamolls, atés que pràcticament la totalitat d'ells estan infestats de peixos introduïts per l'ésser humà al llarg de la història, però és molt interessant que a la marjal estiguen presents la cinquena part de les espècies íctiques ibèriques, dada que recalca la seua importància. Algunes de les espècies introduïdes i ben conegudes pels pegolins són la carpa o carpí (*Carassius auratus*), la gambúsia o fartó (*Gambusia affinis*) i el llobarro negre o black bass (*Micropterus salmoides*). La carpa fou introduïda al territori nacional durant el segle XVII provinent d'Àsia i pot arribar a viure 10 anys (encara que hi ha cites d'exemplars de 30 anys). És una espècie ornamental, sense valor esportiu ja que és molt pacífica, i es poden trobar diverses varietats en la nostra marjal: amb el llom verd i la panxa groguenca o bé roges, daurades i d'altres. Aquestes últimes procedeixen d'una piscifactoria de la qual un gran nombre d'alevins es van escapar durant la inundació de 1987.

El llobarro negre, originari de nord Amèrica, fou introduït per a pesca esportiva cap a finals dels anys seixanta a l'Albufera de València, ja que és molt atractiu

per als pescadors per tenir un comportament molt agressiu. Les primeres captures al nostre parc daten de principis dels anys setanta. De joves són gregaris, però a mesura que creixen és fan solitaris; poden arribar a viure fins a 15 – 20 anys i són carnívors.

La gambúsia o fartó, com és conegut a Pego, fou introduïda per a combatre el paludisme associat a les zones humides. El paludisme o malària és una malaltia típica dels tròpics que és transmesa per algunes espècies de mosquits. La gambúsia s'alimenta de les larves de mosquits, les quals són aquàtiques, i a més és molt resistent a canvis en la salinitat de l'aigua i a la contaminació. Es troba per tot arreu gràcies a que menja quasi de tot (larves de mosques, mosquits i xinxes, algues i detritus) i són molt actius sexualment, a més de parir alevins vius (són vivípars). El fartó es troba per tota la marjal i popularment es confon amb el fartet (*Aphanius iberus*), espècie que no es troba en la marjal des de fa anys.

El samaruc (*Valencia hispanica*) és un peix xicotet, molt sensible a la contaminació de les aigües i és un dels vertebrats en major perill d'extinció del món. És una espècie endèmica del País Valencià amb una distribució geogràfica molt reduïda (tres o quatre localitats dins del territori valencià) i a la marjal de Pego-Oliva es troben les zones de major densitat del planeta per al samaruc. Fixeu-vos en el nom científic del samaruc... ho diu tot del seu origen. Hi ha indicis per a pensar que la gambúsia entra en conflicte amb el samaruc i el fartet pel fet de compartir el mateix tipus d'hàbitat i l'alimentació.

Encara que es considera extingit en la major part del territori valencià, el punxoset (*Gasterosteus aculeatus*) ha sigut vist esporàdicament al nostre aiguamoll, amb cites en les sèquies de la Finca del Rosari. És una espècie molt territorial, amb un seguici molt cridaner, i què s'ha reintroduït a la marjal en els últims anys. Altres endemismes ibèrics es troben a les aigües netes de l'aiguamoll, com ara el barbo comú (*Barbus bocagei bocagei*) o el catxo o braga ibèrica (*Leuciscus pyrenaicus*), i per a altres espècies la marjal és l'únic punt de la província d'Alacant on s'han trobat, com és el cas de la raboseta (*Cobitis maroccana*), en franca regressió per la contaminació.

L'anguila (*Anguilla anguilla*) és un peix migratori, catàdrom (que fresa dins la mar i viu part de la seua vida en aigua dolça) i amb un cicle de vida molt curiós. Les anguiles fresen al voltant del mar dels Sargassos, regió central de l'Atlàntic nord que va des de les illes Bermudes fins a prop de les Azores, a unes profunditats no massa ben conegudes. Les larves migren cap a les costes europees recorrent distàncies de quasi 5.000 quilòmetres, travessia que dura de dos a tres anys. Durant el recorregut, aquests alevins anomenats angules, no necessiten alimentar-se i una vegada arriben a aigües salobres, inicien l'ascens dels rius. A la marjal de Pego-Oliva no poden remuntar molt pels rius ja que els canals d'aigua són curts, però romandran en ells un període de 4 a 10 anys, arribant alguns exemplars a mesurar més de setanta centímetres de llargària. Posteriorment, els adults migraran de nou cap a les aigües de l'Atlàntic on van nàixer, el mar de Sargassos, per a la fresa i després moriran. Cal dir que encara que siguen peixos, no tenen escames i el seu cos està recobert per una substància mucosa. De forma general, les femelles són més grans i viuen més anys que els mascles, i ambdós sexes són carnívors. Es pensa que l'origen d'aquesta migració prové d'una era on les masses continentals d'Amèrica del nord i Europa estaven molt a prop i, per tant, l'antic "mar dels Sargassos" no era més que una petita massa d'aigua entre els dos continents. Aquesta espècie va retenir la informació d'on anar a fresar i on anar a créixer sense importar-li la distància, cada vegada major, entre el punt d'origen i el punt d'arribada. Així, després de milers d'anys de deriva continental, l'oceà Atlàntic es va formar però les anguiles continuen venint a fer-se grans als nostres rius.

Respecte als invertebrats, cal destacar la presència del petxinots (*Anodonta cygnea* i *Unio mancus*), desaparegudes de gran part del litoral valencià i presents en el nostre aiguamoll. El cranc roig americà (*Procambarus clarki*) és molt abundant a la marjal i fou introduït al Parc Nacional de Doñana l'any 1974 per a crear granges de crancs (recurs econòmic) dins del arrossars des de Louisiana (E.U.A.). En moltes parts del territori nacional ha sigut una de les raons de la disminució dràstica del cranc de riu (*Austropotamobius pallipes*), que no es troba a Pego, ja que el cranc americà transmet un fong oomicet

(*Aphanomyces astaci*) què provoca l'epidèmia anomenada l'afanomicosis, o la pesta dels crancs.

La gambeta de riu o gambeta gavatxa (*Dugastella valentina*) és una altre endemisme valencià molt amenaçat per la contaminació. La marjal de Pego-Oliva és l'únic lloc conegut actualment on es troben comunitats d'aquest decàpode, per exemple a la Bassa de Sineu i alguns canals. L'altra espècie de gambeta de riu (*Palaemonetes zariquieyi*) és més abundant a la marjal i només es troba en tres o quatre localitats valencianes més. Aquestes dues espècies de crustacis són molt típiques al nostre poble i formen part de la nostra gastronomia amb plats com "gambeta amb bledes" o "coques escaldades amb gambeta". Per últim, tenim una tercera espècie de gambeta anomenada *Atyaephyra desmaresti*, menys comú que les altres dues que viu en ullals amb molta vegetació i en aigües netes.

Molt interessant és el patró de distribució d'una espècie d'escarabat que està present a la marjal, anomenat *Hoplia philanthus gagates*. Aquest coleòpter florícola, de color negre el mascle i marró-grana la femella, s'ha estudiat de dues localitats al Marroc (Larache i Lacus) i de la marjal de Pego-Oliva, essent aquest punt la única població trobada en la península Ibèrica .

Respecte als rèptils i amfibis de la marjal, cal dir que hi ha poques espècies i bastant abundants de manera general. Realment són testimonis de la qualitat ambiental de l'aiguamoll i, al ser molt sensibles a la contaminació, cada vegada són més rares i escasses. Tres espècies de gripaus (gripau comú, corredor i cavador) i la granota verda formen la fauna amfíbia del parc. Respecte als rèptils, la majoria són espècies mediterrànies, encara que hi ha algun endemisme ibèric i del nord d'Àfrica. Destaca la presència de la tortuga d'aigua europea (*Emys orbicularis*) i la serp verda (*Malpolon monspessulanus*), junt amb el fardatxo (*Lacerta lepida*) i altres sargantanes, andrògans i serps.

Els mamífers són un dels grups més coneguts per les pegolines i els pegolins. El porc senglar o "jabali", l'erició comú, la musaranya, les rates penades (varies

espècies diferents), conills i llebres, la rabosa, ratolins, la mostela o el teixó entre d'altres, formen la mastofauna del parc.

M'agradaria comentar la història de les rates de la marjal. Tres espècies de rata es poden trobar a l'aiguamoll, a saber: rata negra (*Rattus rattus*), rata albellonera (*Rattus norvegicus*) i la rata d'aigua o talpó d'aigua (*Arvicola sapidus*). La rata negra és famosa a Europa perquè les seues puces poden transmetre el bacteri de la pesta negra o pesta bubònica, i van provocar la major pandèmia del segle XIV matant quasi a un terç de la població europea d'aquell moment. La rata d'aigua es troba al llarg del riu Bullent i el riu Racons, i era utilitzada pels pegolins per a fer paella i en altres menjars. Actualment es poden veure pocs exemplars degut a les successives dessecacions i inundacions de parts de l'aiguamoll que fan que els seus caus desapareguen. Doncs bé, aquestes dues espècies han sigut desplaçades per la tercera, la rata albellonera, originària del nord de Xina i que es va estendre per Europa i el continent americà durant el segle XVIII. La rata albellonera o rata comuna nada i busseja amb facilitat, a més de ser omnívora, que menja de tot, i pot alimentar-se d'ous i pollets d'aus nidificants a la marjal, essent un factor greu en el fracàs de la reproducció d'aquestes.

Fent un punt i a part, comentaré alguna cosa de la ramaderia de la marjal, vaques i ovelles principalment i cabres en menor mesura. En el passat, dins del bestiar oví destacava la presència de la raça "Guirra, Sudat o Roja Llevantina", raça que es caracteritza per l'absència de banyes i d'un color marró-rogenic axocolatat, amb una elevada rusticitat i longevitat la qual és capaç d'aprofitar recursos pobres i d'escassa digestibilitat. Aquesta raça no es troba actualment al parc, però de segur que hi ha gent que la recorda. Sembla que és originària del nord d'Àfrica i que alguns pobles berebers la van introduir durant l'Edat Mitjana. Actualment està considerada en perill d'extinció i està inclosa en el grup "races de protecció oficial" per ordre del Ministeri d'Agricultura de l'any 1979.

Com podeu veure, hi ha moltes peculiaritats sobre el nostre parc molt interessants però, com ja he dit abans, si hi ha algun animal d'especial

importància per damunt de la resta i figura clau per a la protecció de l'aiguamoll, eixes són les aus. Les aus del parc natural es poden dividir en aus nidificants, tant de la marjal com de la restinga d'arena, aus hivernants, provinents del nord d'Europa i per a les quals les zones humides de la península Ibèrica són d'especial importància en el seu cicle de vida, i per últim, les aus de pas, aquelles que encara continuaran fins a l'Àfrica passant per l'estret de Gibraltar.

És quasi impossible enumerar o nombrar totes les espècies d'aus que apareixen a la marjal sense haver de fer un altre article, ja que elles soles ho mereixen, però deixeu-me que us comente algunes espècies més rellevants. Per exemple, la existència de l'agró roig (*Ardea purpurea*; "garza imperial" en castellà) com a espècie nidificant, au estrictament piscívora, indica una gran qualitat de l'aigua. El sivert (*Netta rufina*; "pato colorado" en cast.) és una espècie bussejadora que s'alimenta de macròfits, plantes aquàtiques, i és especialment important a l'igual que el fumarell de galta blanca (*Chlidonias hybrida*; "fumarel cariblanco" en cast.). La camallonga (*Himantopus himantopus*; "cigüeñuela" en cast.), la carregada (*Glareola pratincola*; "canastera" en cast.) o el pardet o rosseta (*Marmaronetta angustirostris*; "cerceta pardilla" en cast.) són espècies importants des del punt de vista de la conservació. El gall de canyar (*Porphyrio porphyrio*; "calamón" en cast.) ha sigut una de les espècies més rares i amenaçades del País Valencià, desapareixent de l'Albufera de València fa quasi cent anys, però al parc natural de Pegó-Oliva s'han fet observacions abans l'alliberament d'exemplars provinents del seu Pla de Recuperació. I moltes espècies més, per a les quals la marjal de Pegó-Oliva representa un dels pocs llocs valencians on les podem veure.

Bé, espere que els lectors hagueu descobert algunes curiositats d'eixe trocet de terra cobert per aigua que forma part del nostre poble. Aquest text no pretén ensenyar la biodiversitat de l'aiguamoll, una de les majors de les zones humides valencianes, però si m'agradaria saber que ha servit per mostrar-vos la importància del mateix per a nosaltres i per a la conservació de les espècies naturals. Espere que hagueu descobert una zona rica en vida animal i vegetal, i

desitjaria que alguna d'aquestes curiositats us faça obrir els ulls per a tindre més cura d'aquest tresor que la Natura ens ha regalat.

Per a saber més:

Acreman, M. 2000. Hidrología de los humedales: conservación de los humedales mediterráneos. Tpi Secretariat.

Barbier, Edward B., Acreman, M., Knowler, D. 1997. Valoración económica de los humedales. Guía para decisores y planificadores. Oficina de la Convención de Ramsar.

Calvo Charro, M. 1995. El régimen jurídico de los humedales. Universidad Carlos III de Madrid. Instituto Pascual Madoz.

Casado de Otaola, S., Montes del Olmo, C., Reyero, J.M., ed. 1995. Guía de lagos y humedales de España.

Custodio, E., Nieto, M. 2000. Conflictos entre el desarrollo de las aguas subterráneas y la conservación de ecosistemas acuáticos. CSIC.

Gómez López, J.A., Pérez Sopena, J.L. 2002. Zonas húmedas litorales: un privilegio valenciano. Lunwerg editores. Generalitat Valenciana, Conselleria de Medi Ambient.

Decret 280/2004, de 17 de desembre, del Consell de la generalitat, pel qual s'aprova el Pla d'Ordenació de Recursos Naturals del Parc Natural de la Marjal Pego-Oliva (PORN). 2004. Generalitat Valenciana, Conselleria de Medi Ambient.

Poblete Ávila, M., Tomé Valiente, C. 2000. Humedales españoles protegidos por el Convenio de Ramsar. Amigos de la Tierra, Ministerio de Medio Ambiente.

Troya Panduro, A., Bernues Sanz, M. 1990. Humedales españoles en la lista del convenio de Ramsar. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.

Urios, V., Verdú, J.R., Crespo, M.B., Ríos, S., Micó, E., Galante, E., Laguna, E. 2001. Ganadería y conservación de la biodiversidad en el parque natural del marjal de Pego-Oliva, Alicante-Valencia (España). CIBIO.

Viñals Blasco, M.J. 1996. El marjal Pego-Oliva. Evolución geomorfológica de un humedal costero mediterráneo. Generalitat Valenciana, Conselleria d'Agricultura i Medi Ambient.

Viñals, M.J. 1997. La variabilidad de las cubetas de los humedales mediterráneos: formas y procesos geomórficos.